

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.20>

Лисько Тетяна Давидівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0000-0002-0550-5740

Левченко Анжеліка Сергіївна,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня юридичного факультету

Національного авіаційного університету

КОМПЕТЕНЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

COMPETENCE OF LAW ENFORCEMENT BODIES DURING THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE

Дана наукова стаття присвячена дослідженню повноважень правоохоронних органів, оновлених та в певних аспектах розширених внаслідок введення воєнного стану у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року.

Особливий правовий режим передбачає розширення повноважень органів державної влади, які забезпечують правопорядок, військового командування та адміністрації задля захисту національної безпеки, суверенності країни, а також збереження забезпечення прав громадян, законних інтересів юридичних осіб, обмежених внаслідок дії правового режиму воєнного стану.

Діяльність правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ, спрямована на посилену охорону громадського порядку, а також розроблення і впровадження додаткових сил, засобів, резервів, варіантів посиленого несення служби, підвищення готовності особливого складу. Особливість роботи всіх правоохоронних органів наразі обумовлена більшою мірою єдиною метою всього Українського народу разом з державним апаратом – відверненням агресії рф проти нашої держави.

Діяльність органів державної влади в теперішні воєнні часи зводиться до допомоги органам управління у виконанні завдань оборони країни. Правоохоронні органи в даній системі грають надзвичайно важливу роль і від їх ефективності залежить внутрішня безпека держави. Ось чому нагально постає питання визначення їх компетенції, бо наявність чітких повноважень дає гарантії законності в реалізації політики під час воєнного стану.

Ключові слова: компетенція, правоохоронні органи, воєнний стан, поліція, органи внутрішніх справ, повноваження.

This scientific article is devoted to the study of the powers of law enforcement agencies, updated and in certain aspects expanded as a result of the introduction of martial law in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine by the Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 "On the introduction of martial law in Ukraine", legislated by the Law of Ukraine dated February 24, 2022 from 05:30 on February 24, 2022.

The special legal regime provides for the expansion of the powers of state authorities that ensure law and order, military command and administrations for the protection of national security, the sovereignty of the country, as well as the preservation of the rights of citizens, the legal interests of legal entities, limited as a result of martial law.

The activities of law enforcement agencies, in particular internal affairs agencies, are aimed at enhanced protection of public order, as well as the development and implementation of additional forces, means, reserves, options for enhanced service delivery, and increased readiness of special forces. The peculiarity of the current work of all law enforcement agencies is due to a greater extent to the single goal of the entire Ukrainian people together with the state apparatus - to repel aggression against our statehood.

The activity of state authorities in current wartime is reduced to assisting the governing bodies in fulfilling the tasks of the country's defense. Law enforcement agencies play an extremely important role in this system, and the internal security of the state depends on their effectiveness. That is why the question of determining their competence arises urgently, because the presence of clear powers guarantees legality in the implementation of policies during martial law.

Key words: competence, law enforcement agencies, martial law, police, internal affairs bodies, powers.

Постановка проблеми. Законом України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року передбачено, що військові формування та правоохоронні органи за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України, залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності [1]. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року до сектору безпеки і оборони відносить правоохоронні органи, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України, а за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз [2].

Особливості організації діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення і охорони правопорядку в умовах воєнного стану визначені чинним законодавством, насамперед законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3], і залежать від завдань, які повинні бути виконані, та стану оперативної обстановки. З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних, соціальних умов, географічного положення, інших обставин розробляються спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється розстановка особового складу та матеріально-технічне забезпечення таких органів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання зміни та розширення компетенції правоохоронних органів в умовах дії правового режиму воєнного стану активно досліджуються в працях переважно вітчизняних науковців. Слід зауважити, що більшість науковців приділяють увагу встановленню поняття та переліку правоохоронних органів, оскільки конкретного визначення і вичерпного переліку законодавство України не надає. Ми погоджуємось, що для більш точного і всебічного дослідження теми даної наукової роботи слід визначитись, які органи потрібно брати до уваги. Серед дослідників, які займалися вивченням даного питання, є Коломієць С., Гусарев С., Мисик А., Ковалів М., Зозуля І., Жос Б.

Метою і завданням наукової статті є визначення переліку правоохоронних органів України для всебічного широкого дослідження їх компетенції. Особливу увагу приділено порівнянню їх повноважень до і після введення правового режиму воєнного стану. Крім того, за мету береться до уваги встановлення кола питань і проблем, якими займаються правоохоронні органи під час війни.

Виклад основного матеріалу. Слід розпочати з визначення кола проблем, що виникають в суспільстві з початком війни, яка підвищила рівень злочинності. Саме з даними питаннями працюють правоохоронні органи. І мова тут йде не лише про окуповані території, а й про всю територію України. Ризик підвищення ступеня суспільної небезпечної поведінки громадян виникає внаслідок дії декількох факторів: військово-політичних (злочини російських військових та українців, що вчиняють державну зраду), соціально-економічних (втрата житла, роботи, інфляція) а також психологічних (психіатричні проблеми військових через стресові умови та фізичні травми, тривожність мирного населення через нестабільність в країні, психологічні переживання та труднощі з адаптацією переселенців та біженців). Тому повноваження правоохоронних органів на період діє правового режиму воєнного стану та ще 60 днів після його зняття суттєво розширені.

Чи не найбільшою проблемою є збільшення кількості вогнепальної зброї у володінні населення. Значна кількість трофейної зброї перебуває у людей, що знаходять її у місцях бойових дій. З початку війни структура злочинності містить в собі велику кількість злочинів, пов'язаних з використанням, незаконним зберіганням та збутом вогнепальної зброї. Звідси випливають такі завдання правоохоронних органів: облік вогнепальної зброї, що перебуває на руках у цивільних осіб; профілактика злочинності у сфері обігу зброї. Так, зокрема, на відповідні підрозділи Національної поліції покладено повноваження видачі дозволу на зберігання, використання, придбання мисливської зброї (Наказ МВС України №170 від 01.03.2022) [4] та огляд місць зберігання зброї.

Наразі значна кількість людей зазнає шкоди внаслідок дії вибухових пристроїв. Тому до повноважень правоохоронних органів було додано виявлення, знешкодження та знищення вибуховок, проведення технічного забезпечення огляду місця подій, пов'язаних з дією вибухових пристроїв або їх виявленням (п. 39-41 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію») [5].

З початку війни зросли випадки шахрайства, крадіжок, мародерства, кіберзлочинності. Досить часто корисливі кримінальні правопорушення спостерігаються у сфері волонтерства, гуманітарної допомоги, зборів на допомогу військовим [6]. Для протидії цьому було внесено зміни в Кримінальний кодекс України (далі – КК України), а саме посилено відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану (ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України), адже

воєнний стан є обтяжуючою обставиною і потребує ізоляції елементів суспільства, що заважають основним цілям оборони країни [7]. Посилюється дисциплінарна відповідальність щодо несення служби, наприклад: поява на роботі у нетверезому стані, надмірне застосування сили до особи, що не чинила супротив. Посилено відповідальність за превентивне застосування сили до осіб, що затримуються, позаяк життя і здоров'я працівника правоохоронних органів стає пріоритетним.

Національна поліція також активізує профілактично-роз'яснювальну роботу для біженців, переселенців щодо злочинних схем у сфері працевлаштування, торгівлі людьми, сексуальної та трудової експлуатації, незаконного усиновлення. Розширено програми співробітництва Національної поліції з Інтерполом, Європолом з правом на збір біометричних даних [8].

Таким чином, можна визначити основні ключові права та обов'язки, надані поліцейським у воєнний період:

1) національна поліція України зможе отримувати безоплатно інформацію від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, зокрема щодо військовополонених (ч. 36 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»);

2) національна поліція отримує право на конвоювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі;

3) тестування поліцейських не проводиться на час воєнного стану, (ч. 6 ст. 57 Закону України «Про Національну поліцію»);

4) поліцейські призовного віку на весь період їх служби отримують відстрочку від призову (абзац 2-й, ч.6 ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію»);

5) громадський контроль за діяльністю поліції, визначений статтями 86, 88 та 90 Закону України «Про Національну поліцію», не здійснюється на час воєнного часу (ч. 1 ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію»);

6) поліцейським представлено право застосувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без урахування окремих обмежень та заборон, визначених законом (зокрема, дозволяється застосування заходів примусу без попередження, нанесення ударів спеціальними засобами без обмежень щодо локації їх нанесення та застосування вогнепальної зброї) [5].

Законодавцем було доповнено Дисциплінарний статут Національної поліції України, затвер-

джений Законом «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», новим розділом, яким регламентовано порядок здійснення службового розслідування в період дії воєнного часу [9].

12 травня 2023 року Кабінет Міністрів своєю постановою [10] розширив повноваження Національної поліції. Тепер поліцейські зможуть у взаємодії із військовими боротися із диверсійно-розвідувальними групами та забезпечувати охорону об'єктів критичної інфраструктури. Так, зокрема, постановою передбачено, що поліцейські наділені повноваженнями у сфері боротьби (у взаємодії з українськими військовими) з диверсійно-розвідувальними силами РФ та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями; сприяння Держприкордонслужбі у виявленні каналів незаконного перетину держкордону, переміщення зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, а також ліквідація таких каналів; забезпечення контролю за надходженнями до державного бюджету адміністративних штрафів; охорона (на договірних засадах) об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; протидія злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення, захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі; здійснення заходів із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури тощо [10].

Щодо антикорупційних структур, то їх нагальною задачею в умовах воєнного стану є забезпечення відновлення домівок постраждалих українців на принципах прозорості, а також, надання людям житла, яке справді відповідає їхнім потребам. Детективи та прокурори відповідних структур антикорупційних служб допомагають Офісу Генерального прокурора збирати докази воєнних злочинів окупантів – фіксують інформацію від потерпілих та очевидців. Також аналітики та юристи Національного антикорупційного бюро у спільній українській робочій групі Task Force розшукують активи підсанкційних чиновників, олігархів та інших посадовців за кордоном. У Task Force бере участь не тільки Національного антикорупційного бюро, а й Національне агенство з питань запобігання корупції та Агенство з розшуку і менеджменту активів. Агенство з розшуку і менеджменту активів бере участь у засіданнях між українським Task Force і Task Force Європейської комісії з питань заморожування та

конфіскації активів. Подібна співпраця важлива для обміну даними про майно громадян Російської Федерації [11].

Слід звернути увагу на розширені повноваження Державної прикордонної служби України, яка на воєнний період залучається до підготовки та ведення територіальної оборони (далі – ТрО) відповідно до планів і завдань, визначених Генеральним штабом Збройних Сил України. Завданнями ДПСУ у ТрО є:

– охорона державного кордону на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

– участь у захисті державного кордону у взаємодії із Збройними Силами України, іншими правоохоронними органами та військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України;

– здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також окремих контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону та виконання завдань територіальної оборони;

– участь у взаємодії із Збройними Силами України, Службою безпеки України, Національною гвардією України, органами внутрішніх справ пошуку та знищення диверсійно-розвідувальних груп агресора, незаконних збройних формувань;

– виявлення та ліквідація каналів нелегального перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин тощо;

– участь у здійсненні державної охорони та оборони органів державної влади України, важливих об'єктів і комунікацій державного значення, забезпеченні умов для надійного функціонування органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);

– участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного та надзвичайного станів у контрольованих прикордонних районах [12; 13, с. 20].

При введенні правового режиму воєнного стану начальник органу внутрішніх справ повинен провести заходи, визначені планом підго-

товки до дій у цей період, який передбачає комплекс заходів, скерованих на приведення органу внутрішніх справ у стан бойової готовності та забезпечити громадську безпеку і охорону громадського порядку на території оперативної відповідальності [14, с. 66; 15, с. 87].

Одночасно проводиться оповіщення особового складу органу внутрішніх справ, постановка завдань відповідно оперативної постановки. Здійснюючи охорону громадського порядку в умовах воєнного стану, органи внутрішніх справ використовують такі методи соціального урегулювання – переконання і примус. Роз'яснювальна робота, як основний метод правоохоронної діяльності, виховання в громадянах правосвідомості, необхідності припинення антигромадської поведінки, профілактична індивідуальна робота паралельно з трудовими колективами є необхідною умовою ефективності мобілізації [16, с. 313].

Особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах дії правового режиму воєнного стану зумовили необхідність організаційного виділення спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності. До них належать підрозділи патрульної служби спеціального призначення, групи застосування спеціальних хімічних речовин, снайпери, спеціалісти з відеодокументування, зв'язкові тощо.

Висновки до роботи. З початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України правоохоронні органи почали активно співпрацювати зі Збройними Силами України, Національною гвардією, Інтерполом та Європолем з метою подолання злочинності, що виникла в умовах воєнного стану. У таких умовах поліцейські отримали розширені повноваження щодо захисту свого життя та здоров'я, а також громадян, суспільства і держави. З веденням активних бойових дій відбувається надання додаткових повноважень правоохоронним органам, яке обумовлене потребами забезпечення правового режиму воєнного стану, стабілізації ситуації в країні, захисту громадського порядку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

4. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану: Наказ МВС України від 01.03.2022 № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
6. Коломієць С.С., Баранов С.О. Повноваження поліції під час дії воєнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали Міжн. наук.-практ. інтернет конф., 28 жовт. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 81–83.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 02.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.05.2023).
8. Гусарев С. М. Щодо проблеми забезпечення прав громадян у діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., 7 груд. 2022 р. Вінниця : ХНУВС, 2022. – С. 21–23.
9. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.06.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> (дата звернення: 14.05.2023).
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2023 р. № 485 «Про внесення змін до пункту 4 Положення про Національну поліцію». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-punktu-4-polozhennia-pro-na-a485> (дата звернення: 15.05.2023).
11. Як змінилась діяльність антикорупційних інституцій в умовах воєнного стану. *Національна академія внутрішніх справ*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-boryutsya-z-korupciyeyu-vukrajini-pid-chas-viyni-interv-yu-z-aktivistkoyu-srk-ostanni-novini50257796.html> (дата звернення: 14.05.2023).
12. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2004 р. №661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
13. Мисик А.Б. Модель процесу прийняття рішення на застосування резервів в охороні державного кордону. *Збірник наукових праць НАДПСУ*. 2016. № 24. С. 18–24.
14. Ковалів М. В. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 837. С. 65–70.
15. Зозуля І. В. Правове забезпечення діяльності органів системи МВС України під час воєнного стану. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2022 р. Харків : ХНУВС, 2022. С. 85–90.
16. Жос Б. Робота Правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір*: матеріали наук.-практ. онлайн-заходу, 29 квітня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 313.